

**ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
СОРВОШСЬКОГО ІНСТИТУТУ ім. Ш. ТЕШЕДІКА**

СПІЛЬНІ ЦІННОСТІ

Збірка наукових праць

За редакцією *Габоди Б.* та *Лінчеї І.*

**ПоліПрінт
Ужгород - 2004**

**KÁRPÁTALJAI MAGYAR TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA
(BEREGSZÁSZ)**

**TESSEDIK SÁMUEL FŐISKOLA
PEDAGÓGIAI FŐISKOLAI KAR (SZARVAS)**

KÖZÖS ÉRTÉKEINK

Tanulmánykötet

Szerkesztette: *Gabóda Béla és Lipcsei Imre*

**PoliPrint
Ungvár - 2004**

ББК 74(4УКР)
С 72
УДК 37(477.87)

A tanulmánykötet a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (Beregszász) és a Tessedik Sámuel Főiskola Pedagógia Kara (Szarvas) tanárainak a tanulmányait-dolgozatait tartalmazza.

A kötetben elsősorban a két főiskola azon pedagógusainak társadalomtudományból, nyelvtudományból, természettudományból íródott tanulmányait válogattuk össze, akik doktori képzésben vesznek részt Magyarországon, illetve Ukrajnában.

A tanulmányok magyar, német, ukrán és angol nyelven íródtak.

Збірка містить наукові статті викладачів Закарпатського угорського педагогічного інституту та Педагогічного факультету Сорвошського інституту ім. Ш. Тешедіка.

У збірці висвітлюються актуальні проблеми гуманітарних та соціально-економічних наук.

Статті написані угорською та англійською мовами.

ISBN 966-7966-19-4

© A szerzők

PoliPrint Kft
Ungvár, Turgenyev u. 2.
Felelős vezető: Kovács Dezső

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	4
Bartané Góha Edit. AZ ARANYMETSZÉS SZEREPE BARTÓK BÉLA: „EGYNEMŰKAROK” CÍMŰ MŰVÉNEK TEMPÓVÁLTÁSAIBAN.....	6
Bárány Béla. КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДИНИ У ТВОРЧОСТІ ДЖОНА ЕРНЕСТА СТАЙБЕКА ТА ДЖОНА ГОЙЦРА АПДАЙКА.....	16
Bárányné Komári Erzsébet. NÉHÁNY MEGJEGYZÉS A RUSZIN - MAGYAR NYELVI KÖLCSÖNHATÁSOK KÉRDÉSÉRŐL.....	20
Bencze Sándorné. VERWENDBARES PRÄVENTIVES UND KORREKTIVES BEWEGUNGSMITTEL IN DER KINDERGÄRTNERISCHE UND SCHULISCHE LEIBESERERZIEHUNG.....	32
Csoóri Zsófia. AZ ÉNEKOKTATÁS TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATOS ÁTTEKINTÉSE.....	43
Hutterer Éva. A NÉPI GYERMEKJÁTÉKOK ALKALMAZÁSA AZ OKTATÓ - NEVELŐ MUNKÁBAN.....	57
Husztli Ilona. THE CRITICAL PERIOD LOOKED AT FROM THE NEUROLOGICAL PERSPECTIVE.....	71
Juhász Orsolya. A GYERMEKÁBRÁZOLÁS HITELESSÉGE ZELK ZOLTÁN GYERMEKBÁNAT CÍMŰ CIKLUSÁBAN.....	81
Karmacsi Zoltán. HELYZETKÉP A MAGYAR NYELV BEREGSZÁSZON ÉS TISZAÚJLAKON BETÖLTÖTT JOGI ÉS GYAKORLATI HELYZETÉRŐL.....	88
Koljadzsin Natália. DÓHOVICS BAZIL (A MŰVÉSZ ÉS KORSZAKA).....	101
Kovács Kálmán. TERVEZET EGY PEDAGÓGUSKÖZPONTÚ MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSI RENDSZER KIDOLGOZÁSÁRA ...	107
Lindenbergné Kardos Erzsébet. KOSSUTH LAJOS AZ ÉNEK-ZENE TANKÖNYVEK TÜKRÉBEN.....	117
Lipcsei Imre. THE EVANGELICAL TEACHER’S TRAINING COLLEGE OF SZARVAS IN THE POST-TRIANON HUNGAR.....	129
Medvecz Andrea. KOSSUTH LAJOS ÉS KORA AZ UKRÁN HELYTÖRTÉNETÍRÁSBAN.....	139

Romacska Gábor. TESTTARTÁSI RENDELLENESSÉGEK ÉS A TESTALKAT KAPCSOLATÁNAK VIZSGÁLATA A SZARVASI TESSEDIK SÁMUEL FŐISKOLA GYAKORLÓ INTÉZMÉNYÉBEN.....	152
Szabó Julianna. A SÁMÁNSÁGTÓL A MŰVÉSZETTERÁPIÁI.....	162
Szarka Péter. „MINTHA A RITMUS ÖSSZES ÖRDÖGEIT A MAGYAR NYELVBE CSUKTA VOLNA AZ ISTEN* WEÖRÖS SÁNDOR EGY METRIKAI VERSTÍPUSÁRÓL **	170
Szamborovszkyné Nagy Ibolya. A TÖRTÉNELEMTANÍTÁS TÜNDÖKLÉSE ÉS BUKÁSA (REFORMOK ÉS KÍSÉRLETEK UKRAJNÁBAN).....	183
Timárné Hunya Tünde. ZUR GESCHICHTE DER MÄRCHENFORSCHUNG.....	197

A TÖRTÉNELEMTANÍTÁS TÜNDÖKLÉSE ÉS BUKÁSA (REFORMOK ÉS KÍSÉRLETEK UKRAJNÁBAN)

Szamborovszkyné Nagy Ibolya
Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Társadalomtudományi
Tanszék

Közép-Kelet-Európa posztoszocialista országaiban a rendszerváltás utáni feladatok rangsorában igen előkelő helyet foglalt el az oktatás struktúrájának és tartalmának megreformálása. Ez érthető is, hisz a mostani iskolák nebulói lesznek az eljövendő állam polgárai, vezetői, politikusai, s egyáltalán nem mindegy, milyen szemlélettel, de főleg tudással felvértezve kezdik el tevékeny életüket az iskola után.

Jelen tanulmány a Szovjetunió felbomlása után létrejött független Ukrajnában lezajlott (illetve még mindig zajló) eseményeket mutatja be, melyek nemcsak a történelemtanításban hoztak/nak jelentős változásokat. Ezek az átalakulások nem egyedülállóak a térségben, mivel a régió országaiban (többek között Magyarországon is) épp most van napirenden a 19. századtól hagyományosnak nevezett történelemtanítás rendszerének felülvizsgálata. Hogy a legtöbb országban (így Ukrajnában is) kidolgozott és elfogadott új rendszer, ami elveti egy kronologikus, történeti jellegű tantárgy - a történelem - oktatását, mennyire lesz sikeres és eredményes, azt senki sem láthatja előre. Erre csak az idő adja meg majd a választ.

A rendszerváltás és "A nagy szabadság kora"

Mikor 1991-ben darabjaira esett a Szovjetunió, s a rendszerváltások, úgy-mond, egymást érték Kelet-Közép-Európában, az oktatási rendszerben dolgozók, de főleg a tanárok, azt várták az eljövendő „szép új világtól”, hogy majd emberi léptékűvé változtatja a közoktatást. A Szovjetunió idejében a történelemtanítást leginkább szorító kötelékek az ideológia, a túlpolitizáltság, a nyílt és agresszív ateizmus voltak. Ide lehet még sorolni az orosz felsőbbrendűség hirdetését, ami a tankönyvek és tantervek koncepcióját és teljes szövegét átszötte. A Szovjetunió-központiség, annak fenséges, fennkölt és máshoz nem hasonlítható nagysága, tévedhetetlensége, az idősebb testvér bölcsessége, amely nagyon sok nép missziójaként vállalta magára a szociális és gazdasági felszabadításért folytatott harcot. Ennek a felsőbbrendű elvnek volt alárendelve még az iskolai térké-

pek rajzolása is, ugyanis Európa és a világ térképein mindig a 38. hosszúsági kör került a központba Moszkvával, és nem a kezdő (greenwich-i) délkör.

A fenti elvek meglétéhez járultak hozzá még a sűrű és többé-kevésbé rendszeres felettesi ellenőrzések, melyek gyakran pártvonalon is elvárásokat támasztottak a történelem szaktanár elé, hisz ez a tárgy volt az Unióban az ideológiai nevelés alapja.

Az 1991-92-es tanévtől, a központi irányító szervek kimúltával, fokozatosan lazultak fel az addigi adminisztrációs kötelek szorításai. Ugyanekkor hozták létre az egységes Oktatásügyi Minisztériumot és fogadták el "A közoktatásról" szóló törvény első tervezetét. Utóbbi törvény értelmében az iskolák autonómiát kaptak és lehetőség nyílt nem állami oktatási intézmények alakítására is. A hivatalos szervek, látva a történelem Szovjetunióban való oktatásának nemzeti identitásra és hazaszeretetre gyakorolt hatását, eredményeit, a független Ukrajnában ugyanezt a szovjet tapasztalatot használták, amikor a Szovjetunió történetét egy az egyben behelyettesítették Ukrajna történelmével. Ez ugyanúgy erőltetett és művi tantárgy lett, mint egykor a Szovjetunió története, hisz Ukrajna, akár az előbbi, szuverén államként csak a 20. században jött létre. Ukrajna a középkorban nem létezett, hisz a Kijevi Rusz, óorosz államként, nemcsak az ukránoké, hanem az oroszoké és fehéroroszké is volt. A jelenlegi Ukrajna területe később a Litván-, Lengyel-, Orosz- és más országok területét képezték. Épp ezért külön tárgyként oktatni Ukrajna történetét anakronizmus, hisz még az ukrán etnikumú földek különállósága is rövid ideig létezett csak a *Hetmanscsina* vagy *Kisorosz Kollégiumok* idején. Ezt a felfogást a jelenlegi haladó ukrán történészek és intelligencia közül is sokan vallják.¹

A fentiek következtében az országtörténelem oktatása, akár a Szovjetunióban, Ukrajnában is területtörténetté vált, ami valójában a történelmi földrajz egyik ága, ahelyett hogy nép- vagy nemzet történet váltotta volna fel azt. Ez azért lényeges, mert jelentős számú ukrán etnikum él az ország határain túl, illetve a legutóbbi (2001) népszámlálás adatai szerint Ukrajna lakosságának közel $\frac{1}{4}$ -e nem ukrán nemzetiségűnek vallotta magát.

A szovjet ideológiáktól megszabadult történelemoktatás a független Ukrajna létrejöttével szinte a semmiben találta magát. Ettől függetlenül,

¹ Гірний, О.: Єдиний курс історії. Обговорюємо львівську ініціативу. Історія України./Magyarul: A történelem egységes tanítása. Isztorija Ukrajinö. 2003/25-26. 2. o.

oktatni kellett valahogyan a tárgyat, hisz az kötelező volt minden általános- és középiskola számára.

Az 1991-97 közötti időben a múlt eseményeinek felülvizsgálata és bírálata folyt nemcsak Ukrajnában, hanem az egykori Szovjetunió szinte minden részében. Az ukrán történelem ártértékelése egészen a kezdetekig ment vissza, sokszor homlokegyenest más következtetésekre jutva, mint 5-10 évvel azelőtt. Ekkor kezdődtek a tankönyv- és tantervírások Ukrajna történetéhez. A köztes 5-6 évben így mindenki úgy és azt tanította, ahogy és amit akart vagy tudott. Sok szaktanár örült ennek az időszaknak, de talán mégis többen voltak azok, akik úgymond „lebénultak”. „Tanterv és tankönyv híján mit kezdjek az órán a gyerekekkel?” - hangzott el a gyakori panasz. Fokozottan volt ez igaz a magyar (és más nemzetiségi) nyelven oktató intézményekben, hisz míg ukrán nyelven 1-2 év múlva megjelentek az első tan- és segédkönyvek, addig a nemzetiségi iskoláknak, oktatási nyelvükön valójában semmi nem állt rendelkezésükre. Igazi „nagy szabadság” korszaka volt ez, amikor még a történelemvizsgákat is eltörölték egy pár évre.

A magyar és orosz tannyelvű iskolákban ekkor terjedt el a nemzeti történelem oktatása, amibe nagy lendülettel vetették bele magukat a lelkes szaktanárok.² Ennek alapvető oka az 1991/92-es tanévtől az volt, hogy az iskolai autonómia keretében a kötelező tárgyak mellett először jelent meg a választhatók listája is. Ez a szabadabb óra- és tárgyelosztás az 1993/94-es tanévtől még nagyobb mozgásteret engedélyezett a tanintézeteknek.

A szabályozás kezdetei és a visszarendeződés

A független Ukrajna oktatásirányítási szerveinek létrejötte és feladatainak körvonalazódása után a kormány és a szakminisztérium igen hamar átlátta a helyzetet, s az iskolai oktatás „nagy váltásának” előkészítését már 1992-ben beindították, amikor az Ukrán Oktatási Minisztérium elfogadta a közoktatás koncepcióját.³

² Erről bővebben lásd - Szamborovszkyné Nagy Ibolya: A nemzeti történelemoktatás Kárpátalján. Új Pedagógiai Szemle. LI. Évf. 2001. 10. szám, 17-20. o.

³ Про концепцію середньої загально-освітньої школи України. Інформаційний збірник Міністерства Народної Освіти України. 1992/4. /Magyarul: Ukrajna közép fokú általános képzésű iskoláiról szóló koncepciója. Ukrajna Közoktatásügyi Minisztériumának tájékoztatója. 1992/4. 1-8. o.

Ennek a korszaknak legnagyobb problémája a tankönyvhiány volt, mert míg az új ukrán tankönyvek nem készültek el, addig a korábban kiadott szovjetek maradtak használatban. Ezeket a történelemórán volt a legnehezebb használni. Gyakran előfordult, hogy a tanár ceruzával volt kénytelen kihúzogattatni a tanulókkal a felesleges részeket, melyek zöme ideológia vagy a Szovjetunió története volt. A legnagyobb gondot mégis a nem létező szövegek beszerzése okozta.

A visszarendeződés elkerülhetetlen volta már 1992-ben előrevetítette árnyékát, amikor az országban két elképzelés állt markánsan szemben egymással. Ukrajna nyugati területein megfogalmazódott az igény a szovjet rendszer előtti oktatási szerkezet visszaállítására (líceumok, gimnáziumok), míg a keleti, főleg oroszok lakta megyék a szovjet rendszert akarták megőrizni.⁴ A történelemoktatást lényegesen érintette a fenti szerkezet felemássága, mivel az egykori Szovjetunióban használt lineáris történelemtanítás és a klasszikus nyugati - egy alacsonyabb és egy magasabb absztrakciós szinten való - történelemtanítást állította szembe egymással. A nyugat-ukrán megyék oktatási szakemberei amellet kardoskodtak, hogy a történelmet, tárgyának specialitása miatt, kronológiailag kétszer végig kell tanítani. Ezt irányozták volna elő a klasszikus négy- és nyolcosztályos gimnáziumok, illetve a három (négy) éves líceumok újrafelállítása. A dolgok nem rendeződtek egyértelműen, s ez a kettősség megmaradt az 1996-ban elfogadott közoktatási törvényben is.⁵

A fentiek következtében a történelem jelenleg igen széles spektrumban és szerkezetben kerül oktatásra Ukrajnában, aminek ugyanannyi pozitív, mint negatív következménye van. Az állami finanszírozású iskolák zöme megmaradt a lineáris történelemoktatásnál, körzetek, járások, területek, s nagyobb városok szintjén hozva csak létre az ún. más típusú iskolákat,⁶ inkább tehetséggondozási feladatokkal ruházva fel őket, mint az általános közoktatás szerves részeivé téve.

A visszarendeződés szinte az egész történelemoktatás rendszerében tetten érhető, nemcsak az irányítás centralizáltsága, az oktatási intézmények finanszírozásának monopóliuma, de az óramegoszlások terén is.

⁴ Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Orosz Ildikó (2001): Nyelv, oktatás, politika. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász, 14. old.

⁵ Закон України про освіту. Київ, 1996./Magyarul: Ukrajna oktatási törvénye. 1996. 15. o.

⁶ Jó ideig így nevezték a szovjet rendszerben felnőtt és szocializálódott oktatási szakemberek és minisztériumi tisztviselők a líceumokat és a gimnáziumokat.

Az ország (Ukrajna) története teszi ki jelenleg is a tárgy oktatására fordított összóraszám több mint a felét.⁷

Oktatási reformok

A változtatás igénye már 3-4 évvel a Szovjetunió szétesése után nyilvánult, ám mivel az oktatás-irányítás minden szintjén ugyanazok ültek, mint a pártállami időkben, csak szép hangzatos nyilatkozatok és elméleti határozatok születtek. A parancsuralmi rendszer bürokratái elszoktak az innovációtól, így a látszatselekvések eszközéhez nyúltak. A 90-es évek közepétől az iskola- és tárgyszervezés terén ismét egyre több papírt kellett „gyártania” az oktatási intézmények vezetőségének és a szaktanároknak. Nem véletlenül nevezik az 1995-96-os tanévet az oktatásban a „pangás évének”.⁸ Ez viszont nem változtatott semmit a tényen, hogy az ország gazdasági krízise, a társadalmi kilátástalanság miatt a tudást a társadalomban egyre kevesebbre értékelték. Ennek egyenes következménye lett az iskolai teljesítmények visszaesése és a tanárok tehetetlensége a motiváció-keresésben. Halmozottan hátrányos helyzetbe kerültek a társadalomismereti tárgyak, amilyen a történelem is. A gyakorlatban hasznosítható tudást nyújtó természettudományi tárgyak közül a számítástechnikai ismeretek iránt ugrott meg az érdeklődés, illetve az idegen nyelv, mint a külföldön hasznosítható tőke iránt.

Nagyszabású, és a nemzetiségi nyelven oktató iskolák számára felforgató jellegű volt az 1997 májusában, az Oktatásügyi Minisztérium által kidolgozott „Ukrajna nemzetiségi kisebbségeinek oktatási igényei kielégítésének koncepcionális alapjai” címet viselő tervezet. A hangzatos és hosszú cím mögött viszont az ún. polikulturális oktatás, és a nemzetiségek körében az ukrán mentalitás formálásának célja lapult. A koncepció szerint a történelem, mint „etnikai jellegű tárgy”, egyedül kapott volna lehetőséget az anyanyelv és irodalom mellett, hogy a kisebbségek nyelvén legyen oktatva. A kétnyelvű oktatás azonban - valószínűleg - nem állt volna itt meg, hanem, ahogy arra már volt elrettentő példa a kommunizmus idején régióinkban, a következő lépésben az államtörténelmet kellett volna államnyelven oktatni, majd a „maradék” tárgyat is. Nem ismeretlen

⁷ Az 5-11. osztályokban 590 órából 308-at Ukrajna történelme tesz ki.

⁸ Луковенко Ю., Коловицькова О., Нікітін В., Якушик В.: Стан і перспективи реформування освіти в Україні. / Директор школи. 2002/21-22./ Magyarul: Lukovenko Ju. és a többiek: Az oktatási reform helyzete és perspektívái Ukrajnában. Direktor skolö. 2002/21-22. 37. o.

ez az elképzelés Kelet-Közép-Európában, mivel a régió jelentős nemzeti kisebbséggel rendelkező országainak kormányai majd mind megpróbálkoztak ezzel az úttal.⁹ Nem szükségeltetik a bizonyítás, hogy szaktárgyak oktatása még anyanyelven is rengeteg problémával jár, nemhogy a gyerek számára idegen, általa nem gyakorolt nyelven. Már 300 évvel ezelőtt megfogalmazta Bessenyei György röviden, de érthetően: „*Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.*”

A szaktárgyi- és oktatási reformok 2001-től gyorsultak fel, amikor az oktatásügyi tárcát Vaszil Kremenj kapta meg. A miniszter igen sokat utazik, s munkatársaival együtt behatóan tanulmányozza a különböző országok oktatási rendszereit és tapasztalatait. Jó pár változtatást és reformot egyértelműen kapcsolatba lehet hozni meghatározott országból való hazatérése időpontjával. Az egyik ilyen, az egész ország pedagógustársadalmát megrázó és megmozgató reform, a 2001/02-es tanévtől bevezetett, az iskolai osztályzás rendszerének megváltoztatása. A 12 pontos értékelés bevezetése minden előzmény nélkül, inkább országos jellegű kísérletre, mint átgondolt reformra hasonlított. Szinte kéthavonta jöttek a módosító rendeletek az értékelés idejét, módját változtatván. A tanév végére a tanulói teljesítmények értékeléseinek kritériumain kívül minden visszaállt eredeti formájába. Csak a 12 pontos osztályzási mód maradt. Ez nem is volt olyan negatív, hisz nagyobb skálán értékelhette a tanár a tanulók teljesítménye közötti különbségeket. Ám a történelemoktatásban ezt csak egy igen bonyolult minősítő táblázattal lehet megoldani^{10 11}.

2003-ban jött a következő nagyszabásúnak tűnő reform - a szakosított jellegű (profiina) iskolák létrehozásáról, ahol a történelem a társadalmi-humán szakirányultságba került besorolásra.¹¹ Ám ebből a szakirányú oktatásból lényegében a nagy gyereklétszámú városi iskolák, líceumok, gimnáziumok, kollégiumok, nevelési-oktatási komplexumok profitálhatnak majd, akik eddig is emelt óraszámokban oktattak bizonyos tárgyakat. Az oktatási intézmények többségét kitevő falusi iskolák számára szinte semmilyen előremozdulást nem jelent ez a változtatás. A történe-

⁹ Erről bővebben lásd - Beregszászi Anikó, Csemicskó István, Orosz Ildikó (2001): Nyelv, oktatás, politika. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász 97-100. o.

¹⁰ Szamborovszkyné Nagy Ibolya (2003): A történelemoktatás jelenlegi helyzete Ukrajnában. *Történelempedagógiai Füzetek*. 2003/15. Bp., 134-137. o.

¹¹ Інформаційний збірник Міністерства Освіти і Науки України, 2003, № 10, Київ: “Педагогічна преса” - стор. 19-23./ (Ezután: Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója, Kijev: Pedagogicsna presza Kiadó. 2003, 10. szám, 19-23. old.)

lem, mint tárgy csak azokban az osztályokban kap egy vagy két plusz-órát, ahol a társadalomtudományokra szakosodott osztályok/csoportok jönnek létre.¹²

A 2003/04-es tanévtől minden középiskolának kötelezően végre kellett hajtania a profilválasztást. Talán nem véletlen, hogy a falusi iskolák zöme az „univerzális” jelleget öltötte magára. Pedig a szakirányú oktatás számára már elkészültek a speciális tantervek.¹³

A szerkezeti és besorolási reformokon túl a tartalom terén is változások várhatók a történelemoktatás terén. Bármennyire is kényelmes megoldás volt a Szovjetunió történelmét felváltani Ukrajnáéval, azt mindenki tudta, hogy előbb-utóbb változtatni kellesz a dolgokon. A tartalmi változások tervezetének kidolgozása is elég régen elkezdődött, még az 1993-as *„Az iskolai oktatás koncepciója”*-nak beindításakor, aminek egyik elemét alkotta a történelem. A tervezetet az oktatási szféra bizonyos szintjén vitára bocsátották, de az nem tejjedt ki az egész pedagógustársadalomra, nem is beszélve a társadalom többi rétegéről. A vita eredményeit felhasználva készült el a tervezet második változata, s azt 1995. március 10-én publikálták *„A folyamatos történelemoktatás koncepciója Ukrajnában”*¹⁴ címmel. A következő próbálkozás az 1997-ben kiadott *„Közoktatási szabvány. Történelem”* volt (Стандарт із освітньої галузі. Історія). Ezek után látott napvilágot 1998-ban a történelem tanterv legújabb szerkesztésű változata,¹⁵ ami szerint még ebben a tanévben is dolgoztak a történelemtanárok.

Ám a fent felsorolt próbálkozások egyike sem alkotott egységes rendszert, ahol koncepciózusan lett volna kifejtve a történelemoktatást érintő kérdések, tantervek, tankönyvek sora.

Az elmúlt tizennégy év alatt egy sor fontos kérdés halmozódott fel, amelyek a történelemoktatást érintik. A legfontosabbak közülük a következők:

- Milyen legyen a történelemtanítás tanterve - lineáris, koncentrikus vagy spirális?

¹² U. o.

¹³ Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériumának tájékoztatója 2003/20. 18-19. old., és Історія в школах України./ Magyarul: A történelem Ukrajna iskoláiban. 2002/2., 2003/4.

¹⁴ Освіта України./ Magyarul: Osztvita Ukrajnő. 1995/10.

¹⁵ Програма для середньої загально-освітньої школи. Історія України. 5-11. класи. Всесвітня історія 6-11 класи Київ. “Перун”, 1998./ Magyarul: Tanterv az általános képzésű intézmények számára. Ukrajna története az 5-11. osztályok számára. Egyetemes történelem a 6-11. osztályok számára. Kijev, Perun, 1998.

- Két különálló tárgyat oktassanak (egyetemes és Ukrajna történelmét - a nemzetiségi nyelven oktató iskolák számára ehhez jönne még a nemzeti történelem) vagy egy integráltat - történelem névvel?
- Mi legyen elsődleges, s milyen tartalommal rendelkezzen maga a tárgy (Európa-centrizmus, modernkor-központú, vallásmentes vagy vallás-központú)?
- Használhatóak legyenek-e alternatív tantervek és tankönyvek vagy sem?
- Jelenjen-e meg a történelemtanításban a történelmi filozófia?
- Milyen szerepet játsszon a tanítási folyamatban a történelemtanár személyes világnézete?
- „Hivatalos történelmet” tanítsanak az órákon vagy csak a puszta tényeket?
- Milyen legyen az állami minősítés (vizsga) formája és tartalma?

Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériuma Tudományos-módszertani Tanácsot állított fel, amely tantárgyankénti bizottságokra osztva készítette elő a különböző iskolai tárgyak oktatásának koncepcióját. A tárgy koncepcióját több változatban is elkészíthették, csak be kellett nyújtani a történelmi bizottságnak. Utóbbi bizottság vezetője *Olekszandr Udod*, a Dnyipropetrovszki Nemzeti Egyetem docense lett. A beérkezett tervezeteket a történelemtanárok szakfolyóiratában (*Історія в школах України*) tették közre 2001-ben.¹⁶ Az egyik tervezet szerzője éppen a fent említett Udod docens, akinek elképzeléséből alább ismertetünk is egy pár figyelemreméltó részletet.

A történelemtanárokat leginkább érintő elemeket az ötödik részben találjuk, melynek címe - „*A történelemoktatás tartalma és szerkezete*”¹⁷, s már az elején leszögezi a szerző, hogy a tárgy tanítása tartalmilag a civilizáció egységes fejlődését kell, hogy tükrözze. A történelemtanítás folyamán elsőbbséget kell, hogy élvezzen Ukrajna-, a XX. század-, Európa-, a szomszédos népek és államok történelme, a hon- és vallásismeret, valamint a politikátörténet helyett inkább kultúrtörténetet kellene oktatni. A tervezet következő fontos momentuma az, hogy meg kell hagyni külön tárgyként Ukrajna- és az egyetemes történelmet, csak párhuzamosan és szinkronban kell őket tanítani.

A tervezet szerzője szerint a 12 éves oktatás lehetőséget ad a történelemoktatás koncentrikus típusára való áttérésre, vagyis iskolafokozat-

¹⁶ A történelem Ukrajna iskoláiban. 2001/4.

¹⁷ Освіта України. № 18-19., 8 травня 2001р. с. 7. / magyarul: Oszvita Ukrajnő. 2001. május 8. 18-19. szám. 7. old.

tonként magasabb szinten megismétlődik a tematika. A tananyag elrendezésének ezt a módját a koncentrikus körök nem mutatják megfelelően, hiszen ugyanaz a téma magasabb fokon új tartalommal és hangsúllyal szerepel, s nem is mutat teljes anyagismétlést a felsőbb fokon. Ez nagyon jól kitűnik a tervezet általános- és középiskolai osztályok számára ajánlott szerkezeti felosztásából is. Ugyancsak itt akadtunk arra a megjegyzésre is, hogy előtanulmányként vagy a történelemtudományba való bevezetésként a 4. osztály számára egy integrált tárgy bevezetését ajánlják, aminek neve „*A történelem jelentős eseményei és személyiségei*”. Az általános iskolai anyagelosztást a tervezet szerzője a következőképpen oldotta meg:

5. osztály - Az ókor története. Ukrajna az ókorban.

6. osztály - A középkor története. Ukrajna a középkorban (a XVII. századig).

7. osztály - Az újkor története, 1. rész (a XVII. század közepétől és a XVIII. század). Ukrajna újkori története, 1. rész

8. osztály - Az újkor története, 2. rész (a XIX. század és a XX. század eleje). Ukrajna újkori története, 2. rész

9. osztály - A legújabb kor története. Ukrajna a XX. században. Tehát az egész emberiség történelmét befejeznénk az általános iskolában. Középiskolában, meghatározott szempontok alapján, inkább részletesebben, alaposabban kellene oktatni a történelmet - választott tantárgyként. Erre, tartalmilag, a következő javaslatot tette Olekszandr Udod:

10. osztály - A civilizáció története. Az ukrán nép története.

11. osztály - Egyetemes történelem: a világ vezető országai. Ukrajna jelenkori történelme.

12. osztály - A világkultúra története. Az ukrán kultúra története. Ukrajna állam- és jogtörténete. Ukrajna államférfiinak politikai portréi. A honismeret alapjai.¹⁸

Ezek után tér ki a tervezet szerzője arra, hogy ahol indokolt, ott sajátos tantárgyként be lehet vezetni a nemzeti kisebbségek történelmét is (a tervezet szövege Lengyelország és Oroszország történetét hozza fel példának).

Iskolatípusok végzésekor, vagyis általános és középiskola után kötelező lenne az állami minősítés (vizsga) Ukrajna történetéből.

A nemzetiségek szempontjából nézve talán azt jegyeznénk meg, a kisebbségek történelmének oktatására utaló részbe azt is bele lehetett volna foglalni, hogy a történelmi kronológia és összefüggések végett azt

¹⁸ U. o.

a történelemtanítás megfelelő szintjén és osztályaiban, párhuzamosan tanítsák a másik két történelemmel.

A dnyipropetrovszki, vagyis az ország keleti, főleg oroszok, lakta régiójából érkezett javaslat, tehát szakítana a Szovjetunióban használt lineáris történelemoktatással, s a koncentrikus elv alapján, nem óhajtana kronológiailag kétszer tanítani a történelmet. Nem tud viszont elszakadni attól a szovjet hagyománytól, hogy a jelenlegi ország területi történelmét külön tárgyként kezelje és oktassa az egyetemestől.

Ukrajna nyugati régiójának szellemi központjában, Lvivben (az egykori Lemberg) dolgozták ki azt a koncepciót, ami tartalmi, szerkezeti és elvi alapjaiban is majdnem homlokegyenesen ellentétje a fent ismertetett „keleti” tervnek. Ez a történelmet egységes tárgyként oktatva képzelel el, nem kiemelve az egyetemesből Ukrajna történetét. Egybecseng viszont az az óhaja a lvivieknek és a dnyipropetrovszkiaknak, hogy az ukrán tematika a történelem, mint tantárgy legalább 1/3-át kell, hogy kitöltse, illetve valamiféle „Ukrajna-központúság” kell hogy érvényesüljön az egész tárgy tartalmi és szellemi részében.¹⁹

A tárgy oktatási szerkezetére is eredeti megoldást ajánl, mivel az általános és középiskola 5-12. osztályaiban három szintből építené fel a történelem tanítását:

1. szint - kétéves időtartam, bevezető, prehistorikus jellegű, az 5-6. osztályokban a történelem és társadalom alapismereteit oktatná.
2. szint-hároméves időtartam, elementáris, informatív-gondolkodtató jellegű, a 7-9. osztályok számára.
3. szint - hároméves időtartam, rendszeres, gondolkodtató-általánosító jellegű, a 10-12. osztályok számára.

A középiskolai szinten a szakosított oktatás megvalósításának biztosítását abban látnák, hogy a történelem szaktanár ezekben az osztályokban bizonyos szintű önállóságot kapna, s a kötelező anyagon kívül egyedül dönthesse el, milyen témákat és anyagokat dolgoz fel a rendelkezésére álló plusz-órákban.

Az első szinten a történelem forrásaival, a történelmi tér és idő fogalmával ismerkednének meg a gyerekek. Az egyéniség, nemzeti büszkeség, haza, hagyomány, szokások, életmód, legendák, mítoszok, állami és nemzeti szimbólumok kerülnének az oktatás középpontjába. Ennek

¹⁹Вінниченко О., Мудрий М., Пастушенко Р., Сирота Р: Концепція єдиного курсу історії в 12-річній середній школі: “львівська ініціатива”. Історія України./ Magyarul: Vinnicsenko O. és a többiek: A történelem egységes tanításáról a 12-éves középiskolában: „a lvivi kezdeményezés”. Ukrajna történelme. 2003/11. 8. old.

érdekében az állam, nép, közösség és család gyökereit keresnék az órák folyamán.

A második szinten olyan történelmi személyiségek életrajzát, történelmi eseményeket ősjelenségeket tanulmányoznának, amelyek meghatározó befolyással voltak a történelmi folyamatokra és az emberi közösségekre. Eközben epizodikus formában a történelemmel is megismerkednének a tanulók, annak ok-okozati kapcsolatait is keresvén.

A harmadik szinten már rendszeres ismeretoktatás folyna, ahol szerepet kap a kronológia, ok és okozati viszonyok, a fejlődés és változás, az általános és az egyedi jelenségek. Ez az ismeretszerzési folyamat magába foglalná egyben a történelmi megismerés módszereivel és elveivel való megismerkedést is.²⁰ Ezen a szinten, vagyis a 16-18 éves tanulóktól elvárják, hogy a történelmi eseményeket, folyamatokat és jelenségeket elemezzék, integrálják saját szemszögükből, eközben használják az analógia rendszerét és az összehasonlító-történeti elvet. Ezek már egy kialakulóban lévő történész felé megfogalmazott tudományos elvárások, s nem egy középiskolai diák szellemi kapacitásait reálisan felmérő tanári elvárás.

Ugyancsak irreális igény ezen a szinten a történelmi események szociális szemszögéből való elemzése és a történelmi fejlődés többesélyes lehetőségeinek bemutatása. A fejlődés többesélyességének tanulmányozása különben is nem a történelemtudomány tárgya, hanem a futurologiáé. Történelmileg komolytalan eljátszani azzal „mi lett volna, ha...”.

Pozitív elmozdulásként értékelhető viszont a tervezet azon elképzelése, miszerint az oktatási reformok segítségével Ukrajnában is el kellene már szakadni a kronologikusan-lineáris tantervi anyag reprodukciós módszerrel való előadásától, s végre a problémafelvető és -megoldó oktatás felé kellene elmozdulni. Azon is jó lenne már túllépni, hogy a mennyiség elve legyen a legfontosabb az iskolai történelemoktatásban, és nem a tanulók önálló tevékenységre való nevelése.

Az osztályokra való lebontás a következőképpen néz ki a tervezet szerzői szerint:

5-6. osztály - A történelem és társadalmi ismeretek alapjai.

7. osztály - Történelem. A kezdetektől a 18. század végéig.

8. osztály - A 18. század végétől a 20. század elejéig.

9. osztály - a 20. század története.

10. osztály - Történelem. A kezdetektől a 18. század végéig.

11. osztály - A 18. század végétől a 20. század elejéig.

12. osztály - a 20. század és szerepe a történelemben.

²⁰ U. o. 9. old.

Összegezve a fentieket, megállapíthatjuk, hogy a lvivi elképzelés merészebb és biztatóbb, mint a dnyipropetrovszki. Ez annál is inkább igaz, mivel minden téren mer szakítani a szovjetrendszer több, mint fél évszázados bemerevedett történelemtanítási szokásaival. Ennek okai valószínűleg jórésben arra is visszavezethetők, hogy Lvivet és a nyugati régiót később „szovjetesítették”, mint Kelet-Ukrajnát, valamint közelebb van az Európában zajló folyamatokhoz, így az ott élők dolgokra való rálátása is más.

A hagyományos történelemoktatás vége

Az Oktatásügyi és Tudományos Minisztérium Tudományos Módszertani Tanácsához beérkezett javaslatokból és a jelenlegi hatalom, valamint oktatási hivatalnokok elképzeléséből aztán a szakminisztériumban kidolgozták az általános képzésű iskolák állami szabványát, vagyis a nemzeti alaptantervet, amit Ukrajna Miniszteri Kabinetje 24-es sorszámmal hagyott jóvá 2004. január 14-én. A NAT meghatározza a tanulók elé állított azon követelményeket, amit az állam, mint fenntartó vár el az általános és középiskola végzőseitől. Közli a kötelező és a választható tárgyak és ismeretcsoportok listáját, amiből kiderül, hogy a nyelv, irodalom és matematikán kívül az eddigi szuverén tárgyak megszűnnek. Helyettük több, azonos kategóriába sorolható ún. tantárgyi ágazatokat (галузь), csoportokat alakítottak ki. A történelem a „Társadalomtudományok” tárgycsoportba került, ami a következő tudományágak ismereteit integrálja magába: helytörténet, Ukrajna története, egyetemes történelem, jogtan, erkölcstan, gazdaságtan, filozófia, állampolgári ismeretek.²¹

Az általános iskola 5-9. osztályiban összesen heti 12 órát (az 5. osztályban évi összességben 420 órát), a középiskola 10-12. osztályaiban heti 10 órát (a 3. osztályban évi összességben 350 órát) kap a tárgycsoport. A kötelező tárgyaknak ez a 8,6 %-át teszi ki.²²

A társadalomtudományok oktatásának folyamata három kapcsolat köré kell, hogy felépüljön: a) ember és ember; b) ember és társadalom; c) ember és természet közötti viszonyra. Tartalmilag mindenképpen az ukránágtudatra kell építeni. A tantervi elvárások leírása szerint, bár kronologikus rendben haladna a társadalomtudományok oktatása, az mégsem

²¹ Державний стандарт базової і повної середньої освіти./Magyarul: Az alap és teljes középiskolai képzés állami szabványa. Oszvita Ukrajnő. 2004/5. 4. old.

²² U. o. 2. old.

jelent az időben folyamatos történelemtanítást, mivel csak folszerűen ragadja ki a történelmi korokból az egyes régiókat és folyamatokat. Az esetek többségében csak említést tesz, pl. az ókor nagyobb állami alakulatairól.²³ Szembetűnő viszont, hogy már 5. osztálytól kezdve a kultúra, életmód, gazdasági fejlődés összefüggéseit, a keleti és nyugati népek hasonló és eltérő fejlődését, az ember és társadalom viszonyát helyezi előtérbe. Mindenhol tetten érhető az állami szabvány bevezetőjében lefektetett alapelv, vagyis az „ukránágtudományi”, nemzeti irányultság kiemelt kezelése. A 9. osztály végére a 19. század végéig jut el a tárgy.

A középiskolai osztályokban a tanuló tudatos tájékozottsága kialakításán van a hangsúly, hogy az érettségizett ember öntudatos polgárrá váljon, aki rendelkezik bizonyos szintű szellemi kultúrával, fejlett kommunikációs készsége, s képes a problémamentes szocializációra, a társadalom gazdasági és politikai életébe való bekapcsolódásba. Tartalmilag a 10. osztályban a 20. század legjelentősebb eseményeivel ismerkednek meg legelőször a tanulók, ami a középiskolai anyag úgy $\frac{1}{4}$ -ét, $\frac{1}{5}$ -ét teszi ki. Ezután már nem történelemmel, hanem a társadalomtudomány más ágaival foglalkoznak: a) a polgári társadalom; b) ember és politika; c) a társadalom szociális szférája; d) az állam- és jogelmélet alapjai; e) ember, társadalom és állam; f) Ukrajna magánjogi alapjai; g) filozófia; h) az ember, mint a gazdasági viszonyok szubjektuma; i) gazdálkodás és termelés; j) gazdasági rendszerek modelljei; k) a világgazdaság.

A fentiekből következtetve ez a tárgy, komplex jellegénél fogva vagy több szaktanár bevonását irányozza elő az oktatási folyamatban, vagy a tanárképzés tartalmi szerkezetét és szakirányultságát kényszeríti megváltoztatásra, mivel univerzális, a társadalomtudományok minden ágában magát jól kiismerő tanárt képzel el ezeknek az óráknak a megtartására.

A NAT bevezetése és gyakorlati alkalmazása 2005/06-os tanévben kezdődik el, mikor az általános iskolák 5. osztályába kerülnek azok a tanulók, akik már az új, 12 éves iskolai oktatási tervek szerint tanulnak. A reform hozta változás használhatósága és hatékonysága, tehát minimum 5-10 év múlva derül ki. Addig viszont jó lenne, ha az új követelményekhez a szakminisztérium biztosítaná a megfelelő tankönyvi és didaktikai ellátottságot és/vagy hozzáigazítaná a tanárképzést is.

²³ U.o. 5. old.

Наукове видання

Спільні цінності

Збірка наукових праць Закарпатського угорського педагогічного інституту та
Педагогічного факультету Сорвошського інституту ім. Ш. Тешедіка

Редактори: *Гібода Б. та Ліпчеї І.*
Коректура авторська
Верстка: *Балог Жужанна*
Технічне редагування: *Петрушко Юдіта*

Здано до складання: 17.12.2003. Підписано до друку: 08.09.2004.
Формат: 70x100/16. Папір офс. №1. Гарнітура Times New Roman. Друк офс.
Умови, друк. арк. 16,45. Тираж 300. Замовлення: 137.

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.

Спільні цінності: Збірка наукових праць / За редакцією Габоди Б. та
С 72 Ліпчеї І. - Ужгород: ПоліПрінт, 2004 - 204 с. (угорською, німецькою,
українською та англійською мовами).
ISBN 966-7966-19-4

Збірка містить наукові статті викладачів Закарпатського угорського педагогічного інституту та Педагогічного факультету Сорвощьського інституту ім. Ш. Тешедіка.

У збірці висвітлюються актуальні проблеми гуманітарних та соціально-економічних наук.

Статті написані угорською, німецькою, українською та англійською мовами.

ББК 74(4УКР)
УДК 37(477.87)